

'We want childfriendly shoes!'

Kinderarbeid in de schoensector

11 juni 2012

In Nederland zijn nog steeds schoenen te koop die gemaakt zijn door kinderen. Dat blijkt uit onderzoek van de Stichting Onderzoek Multinationale Ondernemingen (SOMO)ⁱ en de campagne Stop Kinderarbeid. Nederlandse schoenenbedrijven weigerden in grote meerderheid mee te werken aan het onderzoek en reageerden niet of nauwelijks op vragen hoe zij kinderarbeid bestrijden.

Waar komen onze schoenen vandaan?

Leren schoenen die in Nederland worden verkocht komen vooral uit China, Vietnam, India of Indonesië. In die landen begint de productieketen van schoenen. Die keten loopt van de boerderijen waar de runderen worden gehouden en de huiden voor het leer vandaan komen, via de leerlooierijen waar de huiden tot leer worden verwerkt, tot aan de werkplaatsen waar de schoenen worden gemaakt. Juist in het begin van die keten zijn arbeidsomstandigheden, met lange werkdagen, lage lonen en blootstelling aan gevaarlijke chemicaliën, ver beneden peil. En juist in het begin van die keten werken kinderen.

Uit (veld)onderzoek van SOMO blijkt dat in landen als Brazilië, China, Vietnam en India kinderen van 12,13 en 14 jaar een rol spelen in de productie van leren schoenen van bekende internationale merken bestemd voor de Europese markt. Ze looien en bewerken leer, plakken zolen met lijm of stikken onderdelen aan elkaar.

Uitbesteding van het werk

Zowel bij het looien van leer als in de schoenenproductie wordt veel werk uitbesteed aan middelgrote bedrijven en kleine werkplaatsen. Ook worden veel schoenen of delen van schoenen door thuiswerkers gemaakt. Bij deze productie in gezinsverband wordt een stukloon betaald dat zo laag is dat volwassen arbeiders te weinig verdienen om van te leven. Daarom zetten zij met grote regelmaat hun kinderen in om het gezinsinkomen te verhogen. Dit geldt ook voor de kleine werkplaatsen, waarin de eigenaar zijn kinderen inzet om de loonkosten voor volwassen werknemers te drukken.

De kleinere werkplaatsen die zijn bezocht tijdens veldonderzoek van SOMO in India bieden werk aan gemiddeld drie tot vijf arbeiders. Deze werkplaatsen fabriceren de bovenkanten van de schoenen en bevestigen deze aan de zool. Daarbij zijn regelmatig kinderen betrokken. Geïnterviewde arbeiders vertelden dat de vaardigheden van generatie op generatie worden overgedragen. Toen zij als kind betrokken raakten bij de productie van schoenen, leerden zij het vak van hun ouders. Ze vertelden dat dit nu nog zo is. De werkplaatsen die werden bezocht tijdens het onderzoek leveren bijna allemaal aan grote exporteurs die op hun beurt weer aan Europese merken leveren. Maar ook in de middelgrote werkplaatsen met 80 tot 100 medewerkers werd kinderarbeid vastgesteld. Op basis van de bevindingen stelt SOMO vast dat er voor de productie van leren schoenen voor de Europese markt in India niet zelden gebruik wordt gemaakt van kinderarbeid. Bij acht van de door Stop Kinderarbeid benaderde bedrijven (onderzoek vond tegelijkertijd plaats) is kinderarbeid in de keten gevonden. Er werden kinderen aangetroffen die meewerken aan de schoenenproductie in middelgrote fabrieken en werkplaatsen die leveren aan bedrijven die schoenen verkopen aan een aantal van de genoemde merken en winkels.

Controle

Een van de grootste problemen bij de controle op kinderarbeid wordt veroorzaakt door het feit dat een groot deel van het werk, zowel in de looierijen als in de schoenenproductie, in de informele sector plaatsvindt. In India zijn bij wet arbeidsinspecties toegestaan bij bedrijven die tien of meer werknemers hebben. Kinderarbeid-wetgeving wordt dus bij kleinere bedrijven of werkplaatsen in huis niet gehandhaafd. Bovendien, als inspecties op basis van officiële bedrijfsinformatie van het grootschalige bedrijf plaatsvinden, kan het vóórkomen dat de uitbesteedde activiteiten naar de informele sector niet worden meegenomen in de controle.

Tijdens het onderzoek zijn er geen aanwijzingen gevonden dat grote exportbedrijven gebruik maken van kinderarbeid. Ook de schoenenbedrijven geven aan dat er bij hun leveranciers geen sprake is van kinderarbeid. Uit het onderzoek blijkt wel dat veel bedrijven die schoenen exporteren een deel van het werk uitbesteden en dat juist daar, 'verderop' in de keten wel sprake is van kinderarbeid. Controle door de opkopende schoenenbedrijven vindt daar niet meer plaats omdat de meeste internationale merken zich alleen op de eerste leveranciers richten.

Geen openheid bedrijven

In het najaar van 2011 heeft SOMO 21 bekende en belangrijke schoenenbedrijven benaderd die in Nederland schoenen op de markt brengen. Het bleek buitengewoon moeilijk om contact met deze bedrijven te krijgen. Slechts enkele bedrijven beschikten over een MVO-afdeling en/of een MVO-beleid dat te vinden was op de bedrijfswebsite. Uit de respons is op te maken dat er weinig bereidheid is bij schoenenbedrijven om open te zijn over het inkoopbeleid. Slechts twee van alle benaderde bedrijven, Van Haren (Deichmann groep) en Timberland, reageerden op ons verzoek om de vragen uit de vragenlijst te beantwoorden. Deze twee bedrijven hanteren allebei een specifiek MVO-beleid met daarin aandacht voor kinderarbeid in de keten.

Ook aan een onderzoek van de Belgische consumentenorganisatie Test Aankoop naar de mate van maatschappelijke verantwoordelijkheid bij Europese schoenenbedrijven hebben maar weinig schoenenbedrijven hun medewerking verleend.ⁱⁱ De consumentenorganisatie ging na in welke mate 20 merken een beleid hebben wat betreft sociale en milieu aspecten in hun keten. Slechts acht bedrijven werkten (gedeeltelijk) mee aan het onderzoek. Het is Test Aankoop onder meer opgevallen dat slechts weinig merken zeggen wie hun leveranciers zijn. Bovendien hebben maar weinige volledige controle over de gehele keten. Elf van de twintig onderzochte merken behalen slechte resultaten. Van de populairdere merken zijn Timberland en Ecco volgens Test-Aankoop de meest verantwoorde keuzes. De schoenenindustrie controleert de volledige productieketen van grondstof (runderen) tot afgewerkt product (schoen) te weinig, zo concludeert de Belgische consumentenorganisatie. De sector onderneemt nog te weinig initiatieven om zowel de sociale en milieugerelateerde aspecten als het dierenwelzijn te verbeteren.

Onderzoek Stop Kinderarbeid

Gezien de lage respons van bedrijven op het verzoek van SOMO om openheid besloot Stop Kinderarbeid begin 2012 een soortgelijk onderzoek te doen onder een groter aantal bedrijven. 41 schoenenbedrijven ontvingen een vragenlijst. Opnieuw bleken de meeste schoenenbedrijven niet bereid om informatie te verstrekken over waar en door wie hun schoenen worden gemaakt, noch over hun aanpak van kinderarbeid. Herhaalde verzoeken om informatie werden niet beantwoord. Het gaat onder meer om: Bata, Birkenstock, Van Bommel, Bugatti, Cruijff Sports, Dr. Martens, ECCO, Fred de la Bretoniere, Gabor, Van Lier, Lotto Sport, Sacha Shoes, Schoenenreus, UGGs, Veja, Van Woensel en Wolky.

11 bedrijven reageerden wel op de vragenlijst die Stop Kinderarbeid hen toestuurde. De bedrijven die de vragenlijst beantwoordden of informatie gaven zijn: Timberland, Deichmann (Van Haren), Macintosh (Scapino, Manfield, Invito, Dolcis), de Bijenkorf, Camper, Clarks, Geox en Marks & Spencers. Ook Adidas, Nike en Puma reageerden op de vragenlijst.

Positief is dat deze bedrijven allen een beleid hebben tegen kinderarbeid. Een aantal van hen gaven ook concrete voorbeelden van hun aanpak tegen kinderarbeid. Helaas moet geconstateerd worden dat de meeste bedrijven zich met hun beleid en aanpak slechts richten op hun directe leveranciers en niet op de diens toeleveranciers terwijl uit het onderzoek blijkt dat juist daar sprake is van kinderarbeid. Een aantal

bedrijven geven aan risico's te zien in de keten m.b.t. kinderarbeid. 3 van de 6 bedrijven die de vragenlijst hebben ingevuld beantwoorden zelfs bevestigend op de vraag of ze in de afgelopen twee jaar problemen hebben gehad in hun keten wat betreft kinderarbeid.

Wanneer de schoenenbedrijven al wel bezig zijn met het verduurzamen van hun keten lijken ze zich vooral te richten op misstanden op gebied van milieu (vervuiling door leerlooierijen en ontbossing), veiligheid en gezondheid (gebruik chemicaliën). Bestaande initiatieven als de Leer & Schoenen groep van TFTⁱⁱⁱ en de 'Leather Working Group'^{iv} richten zich voornamelijk op deze aspecten en lijken nog weinig aandacht te hebben voor kinderarbeid.

Aanpak Nederlandse schoenenbedrijven

Het bedrijf met het grootste aantal schoenenwinkels in Nederland is Macintosh, met winkels als Scapino, Manfield, Invito en Dolcis. Macintosh gaf aan de laatste jaren nadrukkelijk meer aandacht te besteden aan verduurzaming van haar ketens. Dat is ook te lezen in hun jaarverslag: *"Samen met TFT ontwikkelden we een supply chain mapping systeem waarbij leveranciers per schoenonderdeel aangeven welke materialen het bevat en waar deze materialen vandaan komen. Dit gaat terug tot aan de oorsprong. Zo krijgen we een gedetailleerd overzicht van de hele schoenenketen. Met deze kennis kunnen we vervolgens problemen in de toeleveringsketen signaleren en aanpakken. Samenwerking is daarbij noodzakelijk. Vanaf 2009 is Macintosh begonnen met het terugbrengen van het aantal leveranciers van 1.800 (in 2009) naar om en nabij 100".*

Opvallend is de tegenstelling met de medewerking van een andere grote speler op de Nederlandse markt: Euro Shoe Group met Bristol als belangrijkste schoenenketen. Bristol heeft niet mee willen werken aan het onderzoek van SOMO en niet van Stop Kinderarbeid. Contact leggen bleek zowel vorig jaar als dit jaar erg moeizaam. We hadden graag meer willen weten over hun beleid en aanpak zeker gezien het feit dat ze het logo van Stop Kinderarbeid vorig jaar nog op hun site hadden staan bij de tekst: *"We zien er op toe dat er geen gebruik wordt gemaakt van kinderarbeid voor de productie van onze artikelen. We garanderen onze klanten dat onze artikelen voldoen aan de sociale, ecologische en economische normen!"* Helaas moeten we constateren dat dit niet onderbouwd wordt met concrete informatie op de website en dat het ook niet bekend is of ze deelnemen aan initiatieven of standaarden ter verduurzaming van productieketens.

Opvallende uitspraken van bedrijven n.a.v. het onderzoek van Stop Kinderarbeid

"We zijn ons bewust van het voorkomen van minderjarige of kindarbeiders in meerdere productielanden, dus we denken ook dat dit het geval zal zijn in de schoenenindustrie."

"Uitbesteding naar informele werkplaatsen en thuiswerkers vindt plaats in de productieketen."

"Alle eerste leveranciers worden gecontroleerd en tot nu toe is er geen kinderarbeid aangetroffen in deze fabrieken."

"Alle resultaten zijn vertrouwelijk maar we kunnen beweren dat geen enkel geval van (i) kinderarbeid, (ii) gedwongen arbeid of (iii) discriminatie op basis van sexe, achtergrond of religie is geconstateerd in de bedrijven waarmee we werken sinds 2004."

"Een van de meest belangrijke instrumenten om kinderarbeid tegen te gaan is dat de werknemers van ons leveranciers hun paspoort, geboortebewijs of een ander bewijs moeten tonen. Maar natuurlijk behoren activiteiten als training van leveranciers, bewustwording en andere acties tot de maatregelen tegen kinderarbeid en deze worden ook gedekt door onze BSCI-lidmaatschap."

"Gevallen van kinderarbeid zijn ons bij onze leveranciers niet bekend. Deze zijn in de schoenenproductie echter sowieso vanwege het complexe productieproces zelden aan te treffen"

Keten vol misstanden

Hoewel er binnen dit onderzoek van SOMO en Stop Kinderarbeid de meeste aandacht uitgaat naar kinderarbeid in de keten en daarbinnen vooral naar de productie van schoenen, is er nog veel meer te verbeteren in de schoenenindustrie. In maart 2012 heeft het Belgische consumenten magazine 'Test-Aankoop'^v aandacht besteed aan de mate van maatschappelijke verantwoordelijkheid bij Europese schoenenbedrijven. Zij constateren dat er in de industrie amper wordt stilgestaan bij de afgelegde weg van koe tot schoen aangezien ze maar weinig verantwoorde merken vonden. Aandacht in hun onderzoek ging vooral uit naar de veehouderijen en leerlooierijen. Belangrijk onderdelen van de keten aangezien meer dan de helft van het geproduceerde leer wordt verwerkt tot schoenen.

Problemen die volgens Test-Aankoop in de productieketen van schoenen voorkomen en die te linken zijn met de sector zijn:

- * ontbossing in het Amazonewoud vanwege de veehouderijen
- * slechte arbeidsomstandigheden op de veehouderijen, zelfs grenzend aan slavernij in Brazilië
- * ernstige milieuvervuiling veroorzaakt door de leerververijen
- * ernstige gezondheidsproblemen als gevolg van gebruik van chemicaliën in de leerlooierijen
- * lage lonen en slechte arbeidsomstandigheden

Conclusie

Kinderarbeid speelt nog altijd een rol in de productie van leren schoenen voor de export en ook die van bekende internationale merken voor de Europese markt. Uit onderzoek blijkt dat veel werk wordt uitbesteed en dat bij de toeleveranciers van schoenenproducenten kinderarbeid voorkomt.

Uit aanvullend onderzoek van Stop Kinderarbeid blijkt dat de meeste schoenenbedrijven niet bereid zijn om informatie te verstrekken over waar en door wie hun schoenen worden gemaakt, noch over hun aanpak van kinderarbeid. Daaruit kan geconcludeerd worden dat er nog weinig transparantie is in de schoenensector en dat weinig bedrijven zicht hebben op hun gehele keten. De bedrijven die aangeven aandacht te hebben voor kinderarbeid richten zich, in de meeste gevallen, alleen op hun eerste leverancier. Hoewel kinderarbeid minder lijkt voor te komen in de fabrieken die rechtstreeks leveren aan de Europese merken en winkels, is er in de keten 'verderop' des te meer kinderarbeid te vinden.

Bij acht van de 28 benaderde bedrijven (32 verschillende merken/winkels) is tijdens veldonderzoek van SOMO kinderarbeid in de keten gevonden. Echter, gezien de korte duur van het onderzoek is het aannemelijk dat kinderarbeid ook in de keten van andere bedrijven aangetroffen kan worden. Daarom meent Stop Kinderarbeid dat, op basis van het onderzoek van SOMO, de bevindingen in India en het eigen onderzoek, *op dit moment* geen enkel schoenenbedrijf kinderarbeid in haar ketens kan uitsluiten.

Aanvullende informatie is te vinden op de site: www.stopkinderarbeid.nl

BNN besteedde in maart 2012 aandacht aan de arbeidsomstandigheden in leerlooierijen en in de schoenenproductie in Ethiopië in het programma 'Bloed, zweet en luxeproblemen'. In aflevering 3 kun je meer zien over de leerlooierijen (<http://www.uitzendinggemist.nl/afleveringen/1242067>) en in aflevering 4 over de schoenenproductie in een fabriek en een kleine werkplaats (<http://www.uitzendinggemist.nl/afleveringen/1242864>)

ⁱ SOMO, "Waar de schoen wringt, Kinderarbeid in de productie van leren merkschoenen", juni 2012

ⁱⁱ Test-Aankoop, "Leren schoenen struikelen over ethiek", Test-Aankoop magazine 562, maart 2012 <<http://www.test-aankoop.be/ethisch-consumeren/leren-schoenen-struikelen-over-ethiek-s751263.htm>>

ⁱⁱⁱ <http://www.tft-forests.org/product-groups/pages/?p=6278>

^{iv} <http://www.leatherworkinggroup.com/>

^v Test-Aankoop, "Leren schoenen struikelen over ethiek", Test-Aankoop magazine 562, maart 2012 <<http://www.test-aankoop.be/ethisch-consumeren/leren-schoenen-struikelen-over-ethiek-s751263.htm>>